

Nádudvari Zoltán

„Az itt felidézett árvaság fájdalma máig hat.”

Az emlékezés hosszabb változata megtalálható: Nádudvari Zoltán, Árvaságom emlékei. In: Ariadne csoport, *Egyémáshoz szólunk. Hosszú hallgatás után (Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 2018), pp. 183-187.*

Az évtizedek során az egyéni sors képe elkerülhetetlenül homályosul és érdektelenné válik. A felejtés, de a (tudattalan) elfojtás is ront az egykori színeken és részleteken. Hiszem, hogy szükségtelen bármilyen színezés vagy bizonyos részletek elfedése. Nem tisztázott azonban az ilyen történetek befogadása. Az értelmezés sokféle lehet, nem mindegy, hogy ki az olvasó. Családi keretekben más a lényeges, mint nyilvános közlés esetén. A leírt történet eredeti jelentése áttételesen, időben és térben szabadon jut el a befogadóhoz, és erre már nem lehet hatásom. A magántörténelem hatása nem megjósolható.

A vészkorszakban apámat → munkaszolgálatosokkal vitték a máig ismeretlen végcélú → halálmenetbe. Anyámat a Dobozi utcai → csillagos házból Dachaubába hurcolták, ahonnan 1945 augusztusában tért vissza Budapestre. Ez két mondatban a lényeg.

Mégis, a kegyelet diktálja az árvaság emlékeit, ezzel egy hatéves zsidófiú egykori történetét mondom el, okulásként, közel a nyolcvanadik évemhez. Nehezen fogtam hozzá. Az itt felidézett árvaság fájdalma máig hat, és a megnövekedett értelem hét évtized után sem csillapíthatja a veszteség traumáját. Hasonlítok a vészkorszak túlélőihöz, akik – akarva-akaratlan – egy meg nem nevezett szörny elől bújtak. Anyámhoz és nemzedékéhez hasonlóan máig őrzöm a titkaimat, a pótolhatatlan veszteségekkel, amelyek oka egykor a zsidóság halálhozó stigmája volt.

Árvaságom az 1944. márciusi fordulattal függ össze. Egy vasárnapi reggelen bevonultak a németek. Anyám otthon arról beszélt (1944. április elején), hogy a zsidókat hatágú sárga csillag viselésére kötelezték, és én is kaptamilyent. Ez a megőrző sárga csillag a velem egykorúak korábbi viselkedését megváltoztatta. Szüleim az óvodába sem engedtek el, ma már tudom, hogy kímélni akartak a csúfolódástól.

A gyermeki szem sok jelzést felfogott arról, hogy miként élik meg a szüleim a zsidók mind szigorúbb kirekesztését, bár nekem erről semmit sem mondtak. A fenyegető környezet ellenére családunk élete változatlanul harmonikus volt mindaddig, amíg apám meg nem kapta a munkaszolgálat második behívóját, 1944 nyarán. Szavakkal ma sem mondható el a jelenet, ahogy álltunk anyámmal a lakásajtóban, apám éppen veszi fel a hátizsákját, a ház lakói is nézik, ahogy tőlünk búcsúzik. Anyámnak és nekem azt is megígérte, hogy rövidesen láthatjuk egymást.

Egy másik felvillanó emlékem, ahogy a csillagos házba terelnek. Másik két csonka családdal éltünk egy lakásban, ott is voltak korombeli gyerekek. Éreztem, hogy a felnőttek hangulata egyre komorabb. Apámtól nagyon ritkán érkezett tábori lap, azokban pár sort mindig írt nekem is a közeli hazaérkezéséről.

Évtizedekig elnyomtam a Kerepesi úti ügetőpálya emlékét, ahogy az összegyűjtött zsidók várták a vagonokat a Józsefvárosi pályaudvar közelében, és fogom anyám kezét. Rejtély, hogy a transzport akkor, 1944 nyarán miért nem indult, és hogy mehettünk vissza a csillagos házba.

Felvillanó emlék, hogy amikor anyám egy újabb transzporttal ismeretlen helyre utazott, nekem a gettóba kellett menni. Az engem befogadó család akkor megke-reste a munkaszolgálatos apámat Csepelen, hogy ezután ő gondoskodik rólam. Néhány éjszakát vele tölthettem egy sokágyas hálósobában, amíg (1944. október elején??) kéz a kézben végigjártuk a budapesti árvaházakat. Első kérésre felvettek a ► Pesti Izraelita Hitközség Fiúárvaháza növendékének. Apámat akkor láttam utoljára. Azzal váltunk el, hogy majd látogat.

Az árvaház biztonságos volt, enni adtak, velem egykorú fiúkkal játszhattam, felnőttek felügyeletével. Nem részletezem a szomorúságomat, hiszen az nem különbözött a többiekétől. Ugrattuk egymást, nekem is lett csúfnevem. Beköltöztem a hálóterembe, előírás szerint bevethettem az emeletes ágyamat. Megismertem az árvaházi növendékek kor szerint felosztott csapatainak napirendjét. Szigorú (mondhatni katonás) fegyelem volt, be kellett tartani a szabályokat. Voltak ott is spiclik, enyveskezűek, verekedősök és kiközösítés is. Tekintélyt szerezhettek, aki messzebbre tudott köpni. Meséket is hallgattunk, amit a nevelők olvastak fel a hatéveseknek. A korábban elkényeztetett egy szem gyermek számára ez az árvaházi léghő szokatlan, de elfogadható volt, amíg a szüleim értem nem jönnek.

Árvaságom máig élő traumája 1944. december 24-én ért. → Nyilas fegyveresek a Vilma királyné úti árvaház lakóit, nevelőit a pesti Duna-partra kísérték. Rémál-maimban máig látom a karszalagjaikat, puskáikat, jó felébredni.

Felesleges itt a részletezés például a hóban menetelés kínjairól, a rakparti vet-közés halálfélelméről. Megmentőnk az utolsó pillanatban egy orosz repülőraj volt, és egy sorozat „Sztálin-gyertya” fénye mellett erős gépfegyvertűz kergette szét a rakparton állókat. Akkor ott egy máig ismeretlen fegyveres volt a mentőangyalunk. Talán aznap már nem volt kedvük újabb sortűzre, talán igyekeztek haza a szeretet ünnepén: a fegyveres sorakozót rendelt el. Talán egy „álnyilas” embermentő ordí-tozott a gyerekekkel. A csapatunkat kísérők az erzsébetvárosi Szív utcába kísérték. Ahogy gyalogmenetben, hóban, fagyban a Lövölde teret elértük, már lépni sem tudtam. Kiesett az emlékezetemből mindmáig, hogy hogyan jutottunk el a közeli fasori árvaházba. Már magas lázzal érkeztem a betegszobába.

Az 1945. januári és februári pesti harcokat üszkösödő fagyott lábbal ágyban éltem át. Magas seblázamat látva sokan már lemondtak rólam az árvaházban. A Bethlen téren működött egy szükségkórház, oda vittek a nevelőim. Akkor vesztettem el az egyik lábam ujjait, örök emlékként. Szerencsém, hogy a sebészek időben és szakszerűen nyúltak a szikéért, és az is, hogy csak annyit vágtak, ami a cipőben rejtve van. Ennek hét évtizede, és akkor születtem másodszor, amikor a műtét után felsírtam.

Anyám a dachauai → koncentrációs tábor felszabadulása után, 1945 nyarán ért haza körúti lakásunkba. Rokonainknál kérdezősködött, hogy merre találhat meg. A Joint a lábadozásom hónapjaiban egy petrozsényi zsidó családhoz küldött meg-erősödni, és csak augusztus közepén érkeztem vissza az árvaházba. Ez a happy end anyám 12 hónapos távolléte után olyan örömet okozott mindkettőnknek, mint semmi más korábban. Abban reménykedtünk még évekig, hogy apám is megjön a munkaszolgálatból, de ez nem történt meg. Csodát reméltünk, de ez örökre beteljesületlen vágyunk maradt. Apám halottá nyilvánítása 1946-ban jogilag befejezetté tette a félárvaságomat.

Ahogy ezeket a sorokat írom, ismét átéltem az árvaházi élet kezdetének élményeit. Nemzedékemből ma is sokan küzdenek az évtizedeken keresztül ki nem beszélt, a tudat mélyére szorult, fel nem dolgozott kollektív emlékezettel. Családi legendává nemesedett, ahogy én hatévesen cipő nélkül a Duna-parton sortűzre várok a többiekkel. Az is, ahogy egy zsinagógában berendezett szükségkórházban túléltem a vérmérgezést.